

Den røde bussen

Greta Aagre

«Boh!» sier du og drar meg i armen. Du vil ha meg bort til skapet der det er plassert flere små lekekofferter, fingerdukker og kosedyr på toppen. Du peker opp på den lille prikkete kofferten. «Boh,» sier du igjen. Jeg tar kofferten ned. Den er tom. «Boh,» sier du på nytt. Jeg forstår ikke hva du mener, hva er det du vil ha? Du er nå på vei til å klatre opp på skapet selv, så jeg setter frem en krakk til deg. Blikket ditt søker overalt på toppen av skapet. Du løfter på gjenstander, men du finner ikke det du leter etter, og det er tydelig at det er noe helt spesielt. Vi leter videre. Vi åpner kofferter og skap, og jeg kommer med flere forslag, men det er ikke noe av det du vil ha. Nå snur du deg rundt og går beslutsomt bort til den voksne som er med fra barnehagen. Du tar tak i de små kommunikasjonskortene, små bilder, som hun har hengende i bukselinningen. Du blar deg ivrig frem til bildet av en rød buss, et visuelt symbol som blir benyttet når de skal forberede deg på reisen til og fra musikkterapien, eller andre steder. Du peker på bildet og sier «Boh!». Det er jo buss du mener! Vil du gå fra musikken? Nei, da pleier du å si «buh-buh» og gå mot døren. Det er noe annet du vil. Nå husker jeg det! En gang, for flere måneder siden, hadde vi en liten rød ledebuss oppi akkurat denne rødprykkete kofferten. Du virket ikke særlig interessert i bussen den gangen, men nå er den viktig. Jeg finner frem bussen, legger den i den prikkete kofferten og overrekker den til deg. Du tar ivrig imot. Det var den du ville ha!

Kommunikasjon og interaksjon

I løpet av de 20 årene jeg har vært ansatt som musikkterapeut på Pedagogisk fagsenter, har jeg fått oppleve mange sterke og betydningsfulle øyeblikk med barn. Noen møter sitter mer i enn andre, og møtet med Alexander, som jeg innledet denne historien med, er et av dem. Jeg mener historien illustrerer godt hvordan det er mulig å komme barn som kan være vanskelige å forstå, vanskelige å komme i kontakt med, i møte. Den viser en av mange innfallsvinkler og tilnæringsmåter i min musikkterapi praksis.

Alexander er 4 år og 9 måneder, og han går i en av bydelens barnehager. Han er et flerspråklig barn, med et annet morsmål enn norsk. Han er født i Norge, men foreldrene hans er fra et land i Øst-Europa. Alexander har fått diagnosen autisme, og han har omfattende interaksjons- og kommunikasjonsvansker. Han har ikke utviklet et verbalt språk. Han kan uttale noen få ord, spesielt i treningssituasjoner, men å overføre dem til naturlige situasjoner er vanskelig for ham. Han benytter ofte lydene «a-a-a», «i-i-i», «e-e-e», «bah», «boh», «dah» og «meh». Han forteller hva han vil ved for eksempel å peke eller håndlede. Han er fysisk aktiv og han liker å hoppe.

Alexander har fått et spesialpedagogisk vedtak på 17 timer pr. uke, og det ukentlige musikkterapitilbudet er en del av dette vedtaket. Musikkterapi målene er godt integrert i den spesialpedagogiske planen som er utarbeidet for ham. Planen bygger på anbefalte mål og tiltak, beskrevet i den sakkyndige vurderingen fra pedagogisk-psykologisk tjeneste. Et av hovedmålene er å styrke grunnleggende samspills- og kommunikasjonsferdigheter. Delmål i forbindelse med dette er at Alexander skal utvikle:

- forståelse for betydning av eget initiativ
- felles oppmerksomhet mot objekter
- gjensidig oppmerksomhet ansikt til ansikt
- styrking av imitasjon (lyder, ord og bevegelse)
- turtaking

Turtaking i denne forbindelse vil være å delta i samspill der han og samspillspartneren kommer med initiativ annenhver gang, for eksempel lage lyder annenhver gang, gi ifra seg / ta imot leker, spille annenhver gang på instrumenter, m.m.

Barnet viser vei

Min arbeidsplass er Fagsenteret i bydel Gamle Oslo. Her er jeg ansatt som musikkterapeut i full stilling. Fagsenterets tjenester er rettet mot barn og unge 0 – 18 år med nedsatt funksjonsevne. Fagsenteret er inndelt i forskjellige team, og min stilling er tilknyttet teamet Pedagogisk fagsenter, som gir spesialpedagogisk hjelp, støtte og tilrettelegging til barn med nedsatt funksjonsevne, i alderen 0 – 6 år. Pedagogisk fagsenter består, i tillegg til musikkterapeut, av teamleder, logoped, fagkonsulenter, spesialpedagoger og støttepedagoger. Musikkterapitilbudet på Pedagogisk fagsenter gis individuelt og i gruppe, bygget opp rundt det barnet som har nedsatt funksjonsevne.

I den musikkterapeutiske settingen ønsket jeg å bistå Alexander i å nå utviklingsmålene gjennom først og fremst å møte ham der han er, og ta utgangspunkt i hans bevisste, men også ubevisste initiativ og bidrag. Jeg ville la ham vise vei. Dette er noe vi i nettverket for musikkterapeuter ved forskjellige fagsentre i Oslo kommune har drøftet mye: hvordan barnet kan vise vei. Nettverket, som har eksistert i over 20 år nå, har vært viktig for vår faglige identitet og utvikling som musikkterapeuter. Her har vi hatt supervisjon, gruppeveiledninger, gjennomgått case studies, delt praksishistorier, hatt mange faglige diskurser og drøftet utfordringer vi har stått overfor i hverdagen. Tre av oss har også skrevet en artikkel om temaet i tidsskriftet *Musikkterapi*.¹

Samspillstemaer

Ved å ta utgangspunkt i Alexanders uttrykksformer og initiativ ønsket jeg at vi sammen skulle bygge små forutsigbare samspillstemaer som vi kunne benytte i interaksjonen mellom oss. Gradvis kunne samspillstemaene danne et felles repertoar, et knippe av samspillsaktiviteter som Alexander kunne gjenkjenne og delta i. Jeg ønsket også at han gjennom samspillserfaringene og interaksjonene skulle få et indre bilde, en indre historie av hvordan jeg var å være sammen med. En historie han kanskje kunne ta med seg videre i samspill med andre, utenfor musikkrommet. Dette indre bildet kan samsvare med det spedbarnsforsker og interaksjonsteoretiker Daniel Stern (1991) har beskrevet som «representasjoner av interaksjoner som er generalisert» (RIG).

I timene med Alexander opplevde jeg etter hvert at det var vanskelig å finne måter jeg kunne samspille med ham på. Det som fanget hans oppmerksomhet, interesse, initiativ og deltakelse i én time, kunne virke helt likegyldig for ham i neste. Utviklingen ble ikke helt slik jeg hadde forestilt meg. Han virket trygg og glad når han kom til timene, men jeg strevde med å bygge gjenkjennbare samspillstemaer sammen med ham. En dag fant vi en ny vei, og den røde bussen ble i dobbel forstand et kommunikasjonsmiddel. Han hadde på dette tidspunktet hatt et individuelt musikkterapitilbud i nesten to semestre.

Han tok bussen ut av kofferten, satte seg ned på gulvet og begynte å kjøre den frem og tilbake på en stor tungetromme jeg har stående inntil veggen. Han satt med ryggen til rommet, og han var også vendt bort fra meg. Bevegelsene hans kom raskt inn i et repeterende og litt stivt mønster. Det virket som om han

1 Lena B. Nettum, Mette Thiedemann og Greta Aagre, Barnet viser vei, *Musikkterapi* nr. 2, 2011.

var i sin egen verden, som om han ikke enset meg i det hele tatt. Han beveget bussen frem og tilbake, frem og tilbake, alene. Kanskje også fornøyd med å være alene, i sine egne bevegelser.

Jeg tenkte: «Hvordan føles det å kjøre bussen frem og tilbake på denne måten? Jeg har lyst til å gjøre det samme som deg. Jeg vil være her med deg, anerkjenne deg, og vise aksept for det du holder på med. Kanskje kan jeg på denne måten bli noe bedre kjent med deg?»

Jeg ønsket ikke å intervenere, kreve kontakt eller tvinge frem interaksjon, men heller å bli med i de samme bevegelsene, i den samme rytmen. Jeg ønsket å justere meg etter hans affekt- og vitalitetsuttrykk. Dette er det Daniel Stern har omtalt som speiling. Han definerer speiling som noe som ligger nær affektiv inntoning. Speiling kan forstås som en utvikling av imitasjon til et tema med synkron variasjon. Slik begrepet er brukt klinisk, viser det mer til en formidling av følelser (fra mor til barn) enn til en gjengivelse (Stern i Johnsen, Sundet og Torsteinsson, 2000). Den anerkjente, svenske kliniske terapeuten og barnepsykologen Margareta Brodén kaller denne speilingen for den første broen til empati.²

Så jeg satte meg ned og forsøkte å tone meg inn. Jeg tok et lite, blått tog og begynte å bevege det på samme måte som Alexander, frem og tilbake, frem og tilbake, som i en slags parallell lek. Jeg fulgte og spilte ham mens jeg forsøkte å kjenne etter hvordan det følte. Jeg var oppmerksom på hans kroppsholdning, bevegelser og pust, og jeg spilte dem. Jeg verken krevde eller forventet noen blikkontakt. Han vendte heller ikke blikket i min retning. Det virket som han var opptatt av sine egne bevegelser, og jeg konsentrerte meg om mine. Det følte fint å sitte der ved siden av ham, begge opptatt av hver våre aktiviteter. Etter en stund valgte jeg å underbygge bevegelsene med lyder. «Brn-n-n-n, brn-n-n-n,» rytmisk og lavmælt. Jeg ønsket å ramme inn og kanskje hjelpe til med å gi bevegelsene en betydning. Kanskje han oppdaget at det han gjorde påvirket meg? Kunne det etter hvert motivere ham til å ville delta i videre samspill med meg? Han så fortsatt ikke på meg, men etter en stund merket jeg at han var mer oppmerksom på at jeg var der ved siden av ham.

Jeg tenkte: «Hvordan oppleves det å kjøre toget opp og ned på veggen?» Jeg forsøkte. Jeg kjørte toget opp og ned, fortsatt i Alexanders rytme. Det må ha

2 Foredrag, 22.04.2010.

vært en god idé, for han begynte umiddelbart å gjøre det samme. Jeg hadde invitert til en liten variasjon, som likevel holdt seg innenfor samme tema, og han ble med. Vi fortsatte i samme bevegelser og rytme, opp og ned, opp og ned. Etter en stund våget jeg å foreta et temaskifte. Jeg flyttet meg til xylofonen som sto på gulvet ved siden av Alexander. Jeg lot toget hoppe nedover stavene på xylofonen. Det ble en fin og artig lyd. Alexander så bort på meg og deretter på xylofonen. Han kom resolutt bort og satte seg ned ved siden av meg og begynte å gjøre det samme som meg. Han imiterte hva jeg gjorde!

Noen ganger dyttet han meg bort, for vi satt veldig nær hverandre. Kanskje han opplevde at jeg noen ganger kom for nær ham. Forskjellen nå var også at vi måtte ta hver vår tur. I begynnelsen tok jeg min tur i hans naturlige pauser, men etter en stund gjorde han plass til meg. Han ventet på meg, og jeg ventet på ham. Vi rettet begge vår oppmerksomhet mot bussen og toget, og jeg registrerte at vi delte et felles fokus. Han smilte, og med ett reiste han seg opp og hoppet opp og ned som han ofte gjør når han er glad. Han lo! Han så på meg, og vi hadde blikkontakt. Han satte seg igjen og leken fortsatte, om og om igjen. Vi var sammen om dette, en interaksjon fant sted.

En stund senere gikk jeg til trommesettet på den andre siden av rommet. Trommesettet står foran et speil. Jeg satte meg på en stol og lot toget rutsje ned fra cymbalen som sto der, og falle i gulvet. «Bang!» Alexander kom bort med en gang. Nå hadde vi et nytt samspill. Jeg underbygget bevegelsene med stemmen min. Jeg gjorde glissando oppover når kjøretøyet kjørte opp, og det motsatte når den skled ned og krasjet i gulvet. Alexander tok etter toget mitt. «Vil du ha tog?» spurte jeg. «Toh,» sa han. Vi byttet leker, og byttet dem så frem og tilbake mens leken fortsatte.

Da tok jeg sjansen og inviterte ham til trommesettet: «Vil du komme og spille trommer med meg? Kom!» Og han kom! Han satte seg på en liten trommestol foran meg. Blikkene våre møttes gjennom speilet, og vi begynte å spille trommer med hver vår trommestikke. Jeg sang og spilte i hans rytme, og vi gikk inn i en lang og flott musikkimprovisasjon. Vi hadde felles oppmerksomhet, ansikt til ansikt, gjennom speilet. Han la seg bakover i fanget mitt. Vi hadde en fin stund sammen, et betydningsfullt øyeblikk.

Veien videre

I ettertid har Alexander vist gradvis større interesse for å spille på trommesettet. Han sitter alene bak trommene, mens jeg underbygger og akkompagnerer ham på piano. I musikkterapeutiske improvisasjoner har han oppdaget hvordan han kan påvirke samspillet med stopp/start, dynamikk- og tempoforandringer. Alexander mestrer også å imitere lyder i mikrofonen og å delta i turtaking på entonehorn. Han er mer utholdende i forskjellige aktiviteter, selv om dette kan variere noe ut fra dagsformen hans.

Den røde bussen har fortsatt en viktig funksjon i musikkterapien. Den, og også toget, er tilbakevendende leke- og samspillsobjekter. De fungerer noen ganger som gjennomgangstema i timene, andre ganger som en oppvarming i begynnelsen, eller som en overgang fra et musikalsk samspill til et annet. Vi har også funnet nye måter å leke med bussen og toget på. De kjører oppover gitarhalsen, nedover tangentene på pianoet, kjøretøyene er involvert i trafikkulykker med Postmann Pat som offer, for å nevne noe. Ofte begynner leken som parallelle bevegelser der jeg speiler ham, andre ganger er det mer gjensidig samhandling fra starten av, men nesten alltid utvikler handlingene seg til et gjensidig samspill med felles oppmerksomhet.

Det jeg mener er det viktigste i denne historien, er hvordan vi beveget oss fra noe tilsynelatende isolert – et barn i sin egen verden – gjennom speiling og parallelt samspill, videre til turtaking, delt oppmerksomhet mot bussen, toget og musikkinstrumentene (ytre objekt), til felles oppmerksomhet og gjensidig interaksjon (ansikt til ansikt). Vi endte opp i et flott samspill på trommesettet, og dette var viktig i seg selv, spesielt fordi jeg som musikkterapeut enda tydeligere kunne underbygge barnets musikalske og kommunikative uttrykk og initiativ. Musikken er jo også en egen dimensjon i det hele. Men det mest betydningsfulle øyeblikket var da vi oppdaget en måte å samhandle på gjennom en rød buss.

Litteratur

- Brodén, M. (2010). Behandlingsarbeid i nyfødtp perioden og det første leveåret. Oslo: Foredrag 22.04.10.
- Johnsen, A., Sundet, R. & Torsteinsson, V. W. (2000). *Samspill og selvopplevelse*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Nettun, L. B., Thiedemann, M. & Aagre, G. (2011). Barnet viser vei. *Musikkterapi*, 2, 6-14.
- Stern, D. (1991). *Barnets interpersonelle univers*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Stern, D. (2004). *The present moment in psychotherapy and everyday life*. New York: W.W. Norton & Company.